

Ahol a mikro**o**tipográfia kezdődik...

Nagy Bence

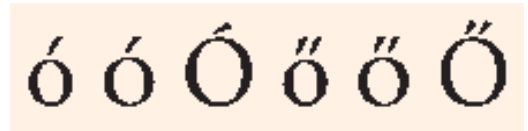
Az elkövetkezendő hónapokban a tipográfus-szakma berkein belül két szó fog visszhangozni: Unicode és OpenType. Mindez azért lesz így, mert a jelenleg még piacvezető pozícióban lévő QuarkXPress 7-es változatának legnagyobb újdonsága ezek kezelésének képessége lesz – legalábbis a Quark marketinggépezete erre helyezi a hangsúlyt. A nagy riválisban, az Adobe InDesignban már az 1.5.2-es verzió óta használhatjuk ezeket, és valószínűleg a legnagyobb akadály hárul el most az XPress új verziójának megjelenésével, amely eddig az Unicode és az OpenType teljes elterjedésének útjában állt.

A két fogalommal jelzett technológia alapjában változtatta meg a szövegek kezelését. Eddig valamennyi betűt egy karakter jelölt, ez viszont csak az alkalmazott kódkészlet ismeretében jelentett egyértelmű azonosíthatóságot. Emellett számos kódkészleten kívülálló betűtípus is létezett (például az ógörög szövegek szedéséhez alkalmazott Graeca), így a szöveg tartalma már fontspecifikussá is vált. Ha nem volt ismert a szöveg kódolása vagy az alkalmazott betűkészlet, akkor csak több-kevesebb sikerrel lehetett egy jellemzőit vesztett szövegről megmondani, hogy miként is kell értelmezni azt. A magyar nyelv szerencsés helyzetben volt, ugyanis az általában tévesen használt nyugat-európai kódolás (ISO-8859-1) csak a hungarumlautos betűket érintette, és azok helyére is a betű alapformáját tartalmazó jel került (az már más kérdés, hogy néha nyomtatásban is kalapos és hullámos ékezzel jelentek meg). A szláv nyelvek már kevésbé voltak ilyen szerencsések, ezek szövegeihez már mindenféleképpen kelet-európai (ISO-8859-2) készlet kellett. A szövegekben alkalmazott és a betűtípusokban található jelek száma nem léphette át a 256-os korlátot, így többnyelvű szövegek esetén több készletből kellett összeválogatni a jeleket.

Az Unicode-szabvány (ISO-10646) gyökeres változást hozott, az általa felállított Universal Character Set (UCS) egyértelmű leírást ad arra vonatkozóan, hogy az egyes kódhelyeken milyen

jelek állnak. Ezen túlmenően abban is eligazít, hogy az egyes kompozit karakterek (például az ékezetes betűk) mely más jelekből képezhetők. Az OpenType fontok már képesek ennek hatékony kihasználására: nemcsak tetszőleges jelet tartalmazhatnak, és megszűnhetnek a különböző kódolású típusok, valamint a kiskapitális készletek és expert set-ek, hanem saját kiegészítő névteret használva különleges karakterek (díszváltozatok, ornamentelek) is használhatók. Az OpenType fontok a PostScript formátum minden jó tulajdonságával felruházhatók, emellett valamennyi platformon ugyanaz a készlet használható, amely ráadásul egy fájlban tartalmazza a körvonalleírásokat és a metrikákat. A Unicode és OpenType lehetőségeit kihasználó alkalmazásban – például InDesign – egyszerű a váltás index- vagy ugráló számokra, kiskapitálisokra vagy éppen alternatív karakterekre.

Mindehhez már csak jó minőségű betűkészletek kellene, így igazán jó hír, hogy az Adobe az Acrobat családdhoz tartozó ingyenes Reader alkalmazásához is odaadja Minion Pro és Myriad Pro betűcsaládját. A Minion Pro a magyar tipográfia egyik álombetűje: igazán szép hungarumlautjai vannak, a verzál és kurrens betűkhöz eltérő ékezeteket metszettek, valamint kurrens számok és kiskapitálisok is tartoznak a készletbe. A betűtípus méltán megérdemli, hogy széles körben elterjedjen, azonban féltő, hogy az operációs rendszerekbe integrált betűkhöz hasonlóan (Times, Helvetica, Courier) egy idő után veszít fényéből, és a komoly tervezők – hasonlóan a minden

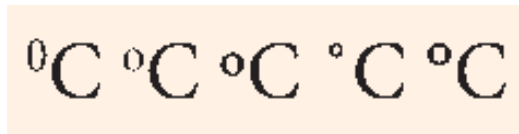
A Minion Pro betűtípus antikvájának különböző ékezei: az egyre magasabb alapbetűkhöz egyre alacsonyabb és nagyobb dőlésszögű mellékjelek társulnak – úgy tűnik, az egyforma repülőékezetek kora lassan lejár

célra és minőségben használt Timeshoz – tartózkodnak majd a használatától.

Ahol a mikrotipográfia kezdődik, ott a Unicode-rendszer egyik leghasznosabb jellemzőjével találkozunk: a szabvány megadja, hogy az egyes jeleknek mi a szerepük. Jelen cikk címének néhány betűje medievál számra lett kicserélve, de e tipográfiai játék ellenére a szöveg mégis értelmezhető maradt. Nyilvánvaló viszont, hogy korlátlan mértékű felcserélhetőségre nincs lehetőségünk, valamint a szöveg a kommunikációs funkcióját úgy tudja legjobban betölteni, ha minden esetben a megfelelő jelentéssel rendelkező jelet alkalmazzuk.

Noha a Unicode révén lehetőség van arra, hogy az adott szerepre a megfelelő jelet válasszuk ki, a rendszer teljes kihasználásának egy komoly akadálya van. A szövegszedés első technológiai fázisát végző személy – aki általában a szerző – a legritkább esetben válogatja ki a ténylegesen odaillő jeleket. A billentyűzetről egyszerűen bevihető karakterek száma erősen korlátozott, és noha Unicode karakterek is viszonylag könnyen megadhatóak (Windows alatt az ALT lenyomása mellett a +xxxx karakter sor begépelésével, ahol az x-ek a kód egyes betűit jelzik), a leggyakrabban előforduló hiba, hogy a szedő valamely könnyebben bevihető és hasonló kinézetű jellel helyettesít másokat. Ráadásul ezt gyakran nem következetesen viszi véghez, hanem csak bizonyos helyeken, így egy szövegen belül is keverednek a helyes és helytelen alakok.

Egy nagyon jó példa erre a fok jele, illetve szövegben a Celsius-fok mértékegység leírásának változatos módja. A fokhoz hasonlóan néz ki mind az o betű, mind a nulla számjegy, de az északi nyelvekben alkalmazott ring ékezet karikája is. Az egyedüli jó megoldás azonban csak a degree nevű karakter használata, illetve némely betűkészlet rendelkezik degree Celsius nevű jellel is, amely egészben tartalmazza a Celsius-fok mértékegységet. Ez utóbbi használatára az adhat

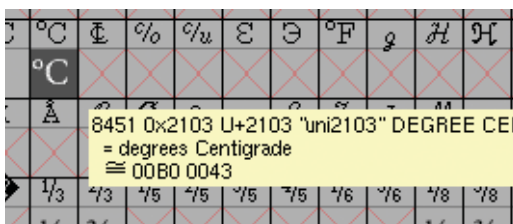
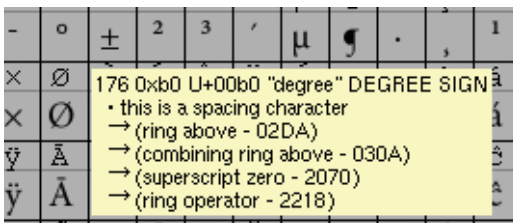

Variációk a Celsius-fokra: (balról jobbra) kitevőbe helyezett nulla, kitevőbe helyezett o betű, a betűkészlet saját felsőindexű o betűje, a ring ékezet és végül a degree mint helyes változat

Celsius-fok: a fok és a C betű (balra) mellett szembetűnő a degree Celsius nevű karakter eltérő térköze (Lucida Sans Unicode)

A degree (felső kép) és a degree Celsius (alsó kép) karakterekhez adott információ a Fontforge nevű multiplatformos betűszerkesztőben – egy billentyűkombinációval lehetséges a kompozit karakterek létrehozása, és a program OpenType formátumú fontokat is tud generálni. Nyílt forrású alkalmazás lévén ingyenesen is elérhető

okot, hogy ha a betűmetsző cég szállít ilyen karaktert, akkor általában helyesen egalizált kompozitot készít, úgyelve a fok jelének és a C-betűnek a megfelelő távolságára.

A TeX szedőprogramhoz nemcsak egyszerűen vihetőek be különleges jelek (például LaTeX alatt a `\textdegree` parancs írja ki a fok jelet, vagy akár két -- karakterrel is írhatunk gondolatjelet), de a jelölőnyelvben ilyen módon könnyen észrevehető, ha valahova hibás entitás került. Némi csalódottságra ad viszont okot, hogy a TeX nyílt változatai egyelőre még nem támogatják az OpenType fontokat.

A mikrotipográfia az apró részletek világa, a szövegszedés minősége pedig alapvetően attól is függ, hogy sikerül-e a megfelelő jelek használatával közvetíteni a szöveg tartalmát; szerencsére a technológiai fejlesztések is ebbe az irányba mutatnak. Az emberi tényező azonban soha nem lesz figyelmen kívül hagyható...